

KİTAPİYAT

Ahmet PEKCAN

İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi

Prof. Dr. Ali Arslan, *Efendi ve Uşak - Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri*, İskenderiye Yayınları, İstanbul 2008, 336 s., ISBN: 978-9944-0181-7-3

Günümüz iç ve dış siyasetinin en önemli gündemlerinden birisi şüphesiz Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik süreci ve bu bağlamda siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda uygulamaya konulmaya çalışılan yapısal değişikliklerdir. Her gün onlarca yazarın gazetelerdeki köşelerine ve manşetlere mevzu olan bu konuda taraflı tarafsız yüzlerce eser kaleme alınmaktadır. Sayısız konferans, panel ve benzeri etkinliklere konu olan Türkiye-AB ilişkilerinin ulusal politikalarımızdaki belirleyiciliği öylesine artmıştır ki, AB Türkiye'nin iç siyasetine yön veren kurumların arasında bile kendine yer edinmiştir. Bu bağlamda AB'ye karşı toplumsal ve bürokratik yaklaşımın da

mutedil sınırlar içinde olduğunu söylemek zordur. Bir kesim için AB ulusal çıkarlarımızın önünde en büyük engel, diğer bir kesim içinse iktisadi ve siyasi arenada bölgesel ve küresel güç olabilmek, çağdaş dünyanın yaşam standartlarını yakalamış daha özgürlükçü ve demokratik bir yönetime kavuşabilmek için en önemli amaçtır. Türkiye için bir araç olmaktan ziyade bir amaca dönüşen AB hakkında yazılan ve söylenenlerin çoğu ise tarihi gerçeklerden ve bilimsellikten oldukça uzaktır. AB ile ilgili fikirlerin çoğunun salt pasif öğrenme ile şekillendiği günümüz insanı için, sürecin doğru yönleri ile ele alınması ve objektif bir değerlendirmeye tabi tutulması açısından *Efendi ve Uşak Avrupa Birliği-Türkiye İlişkileri* önemli bir çalışmadır.

Dr. Arslan, eserinde Türkiye'nin AB ile olan ilişkilerini tarihi gelişim süreci içinde ve konusal başlıklar

altında ciddi bir analize tabi tutmuştur. Genel olarak belgeler doğrultusunda ortaya çıkan tablo hakkındaki kararı okuyucuya bıraksa da satır aralarında görülmesi elzem olan konulara temas eden yorumlardan kaçınmamıştır. Fakat bu yorumlar belirtilen kaynaklar ışığında ve büyük oranda objektif olduğundan eserin bilimsellik sorunsalı tartışma konusu olmaktan uzaktır.

Eser bir giriş, temel başlıklar altında altı ana bölüm ve bir de sonuç olmak üzere toplam sekiz bölümden oluşmaktadır. Kaynak kullanımı genel olarak dönemin gazeteleri ağırlıklıdır. Fakat gazetelerin belge olarak değerlendirilmesi konusunda ikincil görüş ve yorumlara başvurulmaktan kaçınılmaya çalışılmıştır. Bazı önemli anlaşma ve düzenlemelerin tam metinlerinin ekler kısmında verilmesi eserin tek eksiği olarak göze çarpmaktadır.

"*AB macerası*" Türkiye için uzun ve sancılı bir yol olagelmektedir. Bu konuda doğru analizler yapmak için karşılıklı ilişkilerin tarihsel gelişiminin dikkatli değerlendirilmesinin yanında meseleye dini, sosyo-kültürel ve siyasi gözlüklerle bakmak faydalı olacaktır. Avrupailik bilincinin oluşmasındaki tarihi gerçeklere baktığımızda öncelikle (Müslüman) Arapların ve daha sonra sırasıyla ilk Müslüman Türk devletleri, Selçuklu

ve Osmanlı Türkleri önemli bir rol oynamıştır. Kendini ifade etmede "öteki"nden yola çıkan Avrupa öncelikle Müslümanları ve daha sonra (Müslüman) Türkleri yok edilmesi gerekli bir engel olarak görmüştür. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde ise Avrupa'da öteki kavramı değişmiş ve ülkeler içinde bulunan etnik ve dini azınlık grupları bu değişiklikten payını almıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrası ve soğuk savaş döneminin yeni "öteki" tarafı komünizm ve etkili olduğu ülkeler olmuştur. Fakat bu arada Avrupa'nın bilinçaltına yerleşmiş olan "kadrolu öteki", "korkunç Türk" düşüncesi asla izale olmamıştır. Soğuk savaş takip eden yıllarda Avrupa'nın politikaları da değişmiş ve komünizm tehlikesine karşı uygulanmakta olan refah devleti politikaları, yerini tutucu ve nasyonalist uygulamalara bırakmıştır. Bu bağlamda, yeni öteki AB'de yaşayan göçmenler ve İslam olmuştur. Ayrıca AB içindeki gelir paylaşımı sıkıntıları ve ekonomik daralmalar, birlik içinde başat olan Almanya, Fransa gibi ülke vatandaşları arasında milliyetçilik duygusunun artmasına ve birliğin ekonomik yönden zayıf olan yeni üyelerine karşı olumsuz tavırların gelişmesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa'nın çoğu ülkesinde negatif milliyetçilik söylemleri ile ortaya çıkan partilerin son yıllardaki

siyasi yükselişleri bu gerçeği destekler niteliktedir. Ülke ekonomilerine katkılarının büyüklüğü yadsınamaz olan Türklere karşı son zamanlarda yapılan saldırılar ve siyasi güç kullanılarak yapılmak istenen entegrasyon çalışmalarından yola çıkarak, Avrupa'nın Türklerle yaşamaktan pek memnun olduğu söylenemez. Günümüz Avrupa devletlerinin Türkiye'ye yaklaşımının tam idraki ve AB konusundaki samimiyetlerini görmek için ilişkilere tarihsel gelişimiyle bakmakta fayda vardır. Bu bağlamda eser Avrupa-Türkiye ilişkilerinin tarihi boyutu başlıklı giriş bölümüyle önemli bir noktaya temas etmiş bulunmaktadır. Avrupa kimliğinin oluşumundaki faktörlere kısaca değinilmiş ve karşılıklı ilişkiler, üstünlük, mücadele, karşılıklı menfaat ve sömürü bağlamlarında değerlendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yarı sömürge durumundan kurtulma adına attığı olumlu adımlar, bu dönemde Avrupa için ifade ettiği mana ve soğuk savaş döneminde Türkiye'nin nasıl iktisadi ve siyasi olarak yavaş yavaş batı kontrolüne girdiği anlatılmıştır.

İkinci Dünya Savaşına kadar birbirleri ile sürekli mücadele içinde olan Avrupa Devletleri, savaşın sonunda iki önemli gerçekle yüz yüze kalmışlardır. Bunlardan birincisi Komünizm tehlikesi, diğeri ise

dünyanın ABD ve Rusya arasında iki kutuplu bir hal almasıdır. Bu iki gerçek Avrupalılarda kendi aralarına birlik olma ve başka ülkelerin nüfuzundan kurtulma arayışına yönelmelerine neden olmuştur. Bu manada atılan ilk adım, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un kendi aralarında kurduğu küçük birlik olmuştur. Daha sonra yapılan ekonomik birlik örgütlenmeleri ileriki yıllarda hayata geçecek olan siyasi birliğin temellerini teşkil etmeleri açısından önemlidir. Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET) ve Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) gibi iktisadi örgütlenmeler hayata geçirilmiş ve bunların başarıları Avrupa Birliği oluşumu fikrini desteklemiştir. Tüm bu kurumların ortak hedefleri arasında Avrupa'ya bölün sınırların kaldırılması ve kaynakların bir araya getirilmesiyle ekonomik istikrar ve güç sağlanması vardı.

Türkiye AET'ye 31 Temmuz 1959 tarihinde, topluluğu kuran Roma antlaşmasının 237. maddesine dayanarak başvurmuştu. Bu madde, diğer Avrupa devletlerinin de topluluğa üye olmasına olanak sağlıyordu. Uzun süren müzakere sürecinden sonra 11 Mayıs 1960 tarihinde katılım başvurusu incelenmiş ve "Ortaklık Anlaşması"

ile sonuçlanacak müzakerelere başlanması kararlaştırılmıştı. 27 Mayıs müdahalesi, değişen siyasi yapı ve yeni kurulan İnönü Hükümeti zamanında, 12 Eylül 1963 tarihinde ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Roma anlaşmasının 238. maddesi uyarınca imzalanan anlaşma Türkiye'ye üyelik yolunu açmıyordu. Bu sadece ortaklık anlaşmasıydı ve Türkiye Avrupa tarafından eski sömürgeleri ile aynı statüye konuluyordu. Bu anlaşma ile Türkiye karar mekanizmalarında hiçbir etkinliği olmadığı örgütün tüm yükümlüklerini yerine getirmeyi taahhüt ediyordu. Bu da aslında Avrupalılara yeni ekonomik imtiyazların yolunu açmaktaydı. Yani kapitülasyonlar yeniden canlandırılmaya çalışılıyordu. Türkiye iktisadi olarak Avrupa'ya yakın tutularak, resmi anlaşma metinlerine göre maksatlı olarak Avrupa'daki muhtemel oluşumlardan uzak tutuluyordu. Bu arada 1965 -1967 yılları arasında AKÇT, AET VE AAET nin birleşmeleri ile Avrupa Topluluğu (AT)'nin oluşumu tamamlanmıştı. Bu gelişmelere kayıtsız kalan Türkiye'nin AT ye üyelik başvurusu ilk defa 1987 yılında Başbakan Turgut ÖZAL zamanında yapılmıştır. Eşit şartlarda üyelik başvurusu AT tarafından 1989 yılında reddedilmiş olmasının rağmen Türkiye'nin başka arayışlara

girmemesi için yeni söylem ve politikalar ortaya konulmuştur. 1992 yılında Avrupa Birliği (AB) adını alan AT ile 1995 de imzalanan Gümrük Birliği anlaşması ise 1963'den beri süregelen yanlışların had safhasıdır. Bu anlaşma sonrası Türkiye, tüm pazarını Avrupa'ya açmak zorunda kalmış ve söz sahibi olmadığı bir oluşumun kararlarına uymak zorunda kalarak modern kapitülasyonlara boyun eğmeğe mecbur bırakılmıştır.

Bu süreç içerisinde AB'ye pek çok yeni üye katılması ve yeni üyelerin pek çoğunun Türkiye'den yapması beklenen yükümlülükleri yerine getirmemiş olmaları ve her fırsatta önümüze getirilen yeni şartlar, bu konudaki Avrupa zihniyetini ortaya koymaktadır. Bu arada her fırsatta veto tehdidi ile karşımıza çıkan Yunanistan'dan başka Kıbrıs Rum Kesimi'nin de birliğe dahil edilmesi, Avrupa devletlerinin her an aleyhimize kullanabilecekleri bir koz olarak karşımıza çıkabilir. Zaten AB'nin bu hususta problemi yoktur. Türkiye'nin karşı karşıya olduğu ekonomik sıkıntılar, nüfusunun fazla olması ve üyelik durumunda karar mekanizmalarında etkin rol oynama ihtimali ve İslamiyet AB'nin ilk bahaneleridir. Sözde insan hakları ihlalleri, Güneydoğu ve Kürt meselesi, Ermeni iddiaları, Kıbrıs sorunu ve Yunanistan ile yaşanan

siyasi-askeri gerginlikler, oynamaya gönlü olmayan gelinin diğer bahaneleridir. Batılı bürokratların ifadeleri ve AIHM'nin bazı kararları dikkate almırsa mezhepsel ve etnik farklılıklar, azınlıkların durumları vb konular AB'nin potansiyel bahaneleri olmaya hazırdır. Yazarın tespitlerinden bilinç altındaki bu anlayışı ve Türkiye'nin AB'ye üyeliğinin imkansız olduğunu, fakat AB'nin Türkiye'yi kaybetmeme adına nasıl kıvrak manevralı politikalar geliştirdiğini rahatlıkla anlaşılmaktadır. Bu bağlamda "Stratejik Ortaklık", "Akdeniz Birliği" gibi yeni açılımlarla ve umut vaat edici cümlelerle Türkiye'nin Avrupa kapısından ayrılmaması sağlanmaya çalışılmaktadır.

Dr. Arslan eserinin sonlarında AB üyelik sürecinde Türkiye tarafından düşülen (ve düşülmek üzere olan) hatalara yer vermekte ve AB içinde Türkiye'ye yer olup olmadığını cevabını aramaktadır. Türkiye'ye karşı ileri sürülen bahanelerin tutarsız-

lıkları ortaya konularak, AB üyeliği konusunda Türkiye'nin yapması gerekenlerle ilgili tavsiyelerde bulunmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki eser birkaç temel soruyu zihinlere yerleştirmektedir. "AB'nin mi bize, bizim mi AB'ye ihtiyacımız olduğu, AB'ye girebilmek uğruna (mecburen) yapılan yapısal reformların ulusal çıkarlarımız için gerçekten gerekli olup olmadığı, gerekli ise neden bunların illa AB istemiyle yapıldıkları, Türkiye'nin AB kapısına alternatif açılımlar geliştirmesi hayatiyete haiz iken neden bu amaca yönelik herhangi bir gayrette bulunulup bulunulmadığı... Bunları sorabiliyor olmamız eserin amacına ulaştığının kanıtıdır. *Efendi ve Uşak* uzun AB maceramızda yapılan hataları ve doğal sonuçlarını okuyucuyla buluşturarak, yakın gelecekte karşımıza çıkması muhtemel engelleri ve AB sürecinin geleceğini öngörebilmenin yolunu açmaktadır.